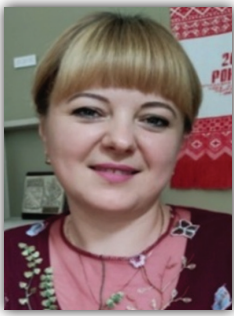

УДК 373.2.043.2-056.29

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-3\(216\)-67-71](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-3(216)-67-71)

ОЛЕФІР ОЛЬГА ІВАНІВНА,

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Україна

Olga Olefir,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Special Education and Social Work, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

E-mail: olga.olefir@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9299-7212>

ДРОЗД ЛАРИСА ВАСИЛІВНА,

старша викладачка кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи,

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Україна

Larysa Drozd,

Senior Lecturer at the Department of Special Education and Social Work, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

E-mail: larusa.drozd@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9722-7444>

СУЧАСНИЙ СТАН ТЕОРІЇ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВИХ НАВИЧОК У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ДИТЯЧИМ ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ

А Опираючись на ґрунтовне опрацювання наукових джерел і теоретичних розробок, проаналізовано наявні фундаментальні дослідження та підходи щодо розвитку соціальних і побутових навичок (СПН) у дітей старшого дошкільного віку з ДЦП. Автораму виявлено теорії і методики формування СПН в умовах даного порушення, що актуалізує необхідність виділення їх у структурі СПН у контексті компетентнісної та особистісно зорієнтованої парадигм освіти сутнісних психолого-педагогічних основ їх функціонування: мотиваційно-ціннісних, когнітивних, прaxeологічних і соціокультурних складників. Детально розглянуто сучасний стан досліджень, теоретичних концепцій та основних методів медичної реабілітації, пов'язаних із формуванням соціальних і життєвих умінь у старших дошкільників з ДЦП. Обґрунтовано необхідність імплементації міждисциплінарного підходу, в межах якого постає закономірним упровадження в корекційно-реабілітаційний процес елементів інтегральних технологій.

Ключові слова: дитячий церебральний параліч; соціально-побутові навички; соціально-побутова реабілітація; методи медичної реабілітації; сенсорна інтеграція; реабілітаційні технології; корекційно-реабілітаційна робота

CURRENT STATE OF THE THEORY OF FORMATION SOCIAL AND EVERY DAY SKILLS OF SENIOR PRESCHOOLERS WITH CEREBRAL PALSY

Б Based on a thorough study of available scientific sources and theoretical developments, this study analyzes existing fundamental research and approaches to the development of social and everyday skills in older preschool children with cerebral palsy. The authors found that the development of social and everyday skills in preschool children with cerebral palsy is impossible without considering the structure of the disorder that occurs in cerebral palsy. However, practical recommendations for children with motor impairments only in the field of manual motor skills cannot be used fully in correctional work with the entire contingent of children with cerebral palsy. In addition, there is practically no program for teaching social and everyday skills to children with cerebral palsy that would pay due attention to all aspects of this disorder. In addition, today's reality shows the need to distinguish relevant life types of social and everyday skills among them all, namely, the culture of consumer behavior, environmental safety and other types of skills in combination with the necessary ones, formation of social relationships and various forms and means of communication; social interaction with peers and adults.

This article analyzes various theories and methods of social and everyday skills formation in the context of cerebral palsy, which actualizes the need to allocate in their structure in the context of competence-based and personality-oriented education paradigms the essential psychological and pedagogical foundations of their functioning, i.e., motivational and value, cognitive, praxeological, and socio-cultural components. The current state of research, theoretical concepts, and basic methods of medical rehabilitation related to the development

of social and life skills in senior preschoolers diagnosed with cerebral palsy are considered in detail. The necessity of implementing an interdisciplinary approach is substantiated, within which it becomes natural to introduce elements of integral technologies into the correctional and rehabilitation process.

Keywords: Cerebral palsy; social and everyday skills; social and everyday rehabilitation; methods of medical rehabilitation; sensory integration; rehabilitation technologies; correctional and rehabilitation work

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Аналіз досліджень доводить, що у більшості науковці вивчають соціально-побутові навички у фокусі самообслуговування, і в кожній країні воно має свої особливості та напрями. У дослідженнях учених (Н. Соколова, О. Гаврилушкіна, О. Моржина) самообслуговування розглядається як праця дитини, спрямована на обслуговування самого себе (одягання-роздягання, прийом їжі, санітарно-гігієнічні процедури).

У теорії і практиці освітньо-виховної діяльності українських ЗДО, самообслуговування включене до змісту праці дітей, вивчається як вид праці, і широко досліджено вченими в галузях дошкільної освіти (В. Нечаєва, Г. Годіна, Д. Сергєєва, Р. Буре, Л. Захаревич та ін.) та спеціальної дошкільної освіти (О. Гаврилушкіна, Г. Мерсіянова, О. Моржина, Н. Соколова, О. Чеботарьова, Г. Шинкаренко).

Аналіз досліджень дозволяє зробити висновки, що на сьогодні не можна соціально-побутові навички асоціювати тільки з різновидами праці: самообслуговуванням, господарсько-побутовою та ручною працею, працею у природі. Реальність сьогодення засвідчує затребуваність виокремлення серед видів СПН актуальних для життя: культури споживацької поведінки, безпеки в доквіллі та інших видів навичок у поєднанні з необхідним формування соціальних відносин і різноманітних форм і засобів спілкування; соціальної взаємодії з однолітками та дорослими.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Розгляду СПН у контексті трудового виховання й навчання присвячені роботи О. Чеботарьової. Соціально-побутові навички дошкільників із ДЦП у контексті соціально-перцептивного розвитку проаналізовані у психологічних розвідках І. Омельченко, О. Романенко. Передумови розвитку СПН в умовах змішаного дизонтогенезу при ДЦП та їх формування засобами інтегральних корекційно-реабілітаційних технологій розкриті у психолого-педагогічних дослідженнях Л. Вознюк, А. Заплатинської, М. Родненко, А. Шевцова. Фізичне виховання як детермінанта розвитку СПН висвітлена в розвідках Н. Кукси, М. Єфименка.

Сучасні фахівці в галузі ортопедагогіки А. Шевцов, Г. Хворова зазначають, що повинен бути затверджений у встановленому порядку алгоритм створення індивідуальної програми медико-психолого-педагогічного реабілітування, невід'ємним складником якого є формування СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП; потрібно змінити підхід до міждисциплінарної взаємодії у наскрізному єдиному плануванні роботи кожного фахівця, з регулярним плановим проведенням консилиуму, із урахуванням такого важливого питання як соціально-побутова реабілітація [3; 5; 7; 8; 11; 12].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Позаяк, проведений аналіз спонукає нас до визначення у структурі СПН у контексті компетентнісної та особистісно зорієнтованої парадигми освіти сутнісних психолого-педагогічних основ їх функціонування: мотиваційно-ціннісних, когнітивних, праксеологічних і соціокультурних. Утім, незначна низка досліджень у галузі спеціальної освіти та психології присвячена формуванню СПН у дошкільників із ДЦП.

Мета статті: розкрити сучасний стан теорії формування соціально- побутових навичок у старших дошкільників із дитячим церебральним паралічем.

Викладення основного матеріалу. Міждисциплінарний характер реабілітування дітей із ДЦП чітко усвідомлюють класики неврології, наприклад, К. Семенова. На її думку, вагомий вплив на фізичне, психічне та соціальне здоров'я дитини, її становлення як особистості мають полісиндромність і складна етіологія ДЦП. Вони спричиняють багатоаспектність навчально-реабілітаційного процесу, мультивекторність корекційного медико-психолого-педагогічного впливу [1; 5; 7; 10].

З урахуванням викладеного вище до основних методів медичної реабілітації та в якості підґрунтя для формування СПН у дітей із ДЦП належать методики В. Козьякіна, К. Семенової, Бобат-терапія, Войта-терапія, класичні методики кінезотерапії, ін'єкції ВоNТА, сенсорна інтеграція.

Подібного комплексного бачення дотримуються В. Мартинюк, В. Панасюк, О. Назар, які зазначають, що у дітей з ДЦП необхідно проводити корекцію не лише рухових порушень, але й супутньої коморбідної симптоматики. Реабілітація повинна бути спрямована на покращення соціальної адаптації дитини в навколишньому середовищі, на покращення самообслуговування, спілкування, дозволя, забезпечення відвідування освітніх і громадських закладів, підвищення якості життя такої дитини [9; 10; 12; 14].

Українська дослідниця А. Заплатинська розглядає напрями формування та корекції процесів сенсорної інтеграції в дошкільників із церебральним паралічем. Автором виокремлено завдання корекційно-реабілітаційних занять із формування сенсорної інтеграції в умовах спеціально створеного середовища сенсорної кімнати. Вирішення окреслених А. Заплатинською завдань сприятиме і формуванню СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП (тобто можна прослідкувати реалізацію програмових завдань, без яких неможливе формування СПН). Серед них формування: тактильного та тактильно-рухового сприймання; кінестетики та кінетики; загальної та дрібної моторики; точності та цілеспрямованості рухів і дії; сенсорно-перцептивної діяльності; графомоторних навичок; зорового сприймання; зорово-рухової координації; слухового

сприймання та слухової і голосової координації; смакових і нюхових навичок; сприймання простору та часу, вдосконалення просторово-часових орієнтацій; роботи всіх органів відчуття адекватного сприймання явищ і об'єктів оточення; здатності до естетичного сприймання оточення; словникового запасу на основі використання відповідної термінології [1; 3; 4; 5; 8; 10].

Науковці О. Романенко, Л. Ханзерук, О. Чеботарьова, А. Шевцов визначають необхідність глибокого та різнобічного розуміння сучасних світових тенденцій у впровадженні корекційно-розвиткових і реабілітаційних технологій із метою системного моделювання комплексного корекційно- реабілітаційного простору для дошкільників із ДЦП [2; 7; 8; 12].

Отже, формування СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП передбачає використання особливих форм організації освітнього середовища, яких не потребує дитина з типовим розвитком. Освітні елементи зазначеного середовища передбачають розроблення спеціального корекційного та реабілітаційного змісту, засобів, методів і форм організації освітнього процесу, а також застосування спеціальних знань і навичок учителів- реабілітологів.

Вчені (О. Романенко, Л. Ханзерук, О. Чеботарьова, А. Шевцов) описують реабілітаційні технології, апробовані у вітчизняній мережі центрів й установ медико-соціальної реабілітації, які відвідують дошкільники з ДЦП. Автори наголошують на необхідності створення кабінетів соціально-побутової реабілітації [12; 13; 14].

Однією з технологій, засобами якої стає можливим формування СПН у дошкільників із ДЦП, постає Монтесорі-терапія. Українські дослідниці М. Родненко, Л. Саєнко обґрунтовують теоретико-технологічні основи застосування означеної методики в корекційно-реабілітаційній роботі з дітьми з ДЦП.

У своїй науково-практичній розвідці Л. Саєнко визнає розділ із навичок практичного життя найважливішим для дітей із ДЦП. Вона обґрунтовує доцільність підготовки середовища для дітей із ДЦП, зазначаючи при цьому, що його підготовка повною мірою залежить від психофізичних можливостей дитини. Модифікація класичного матеріалу проводиться залежно від типу рухових розладів у дітей [1; 2; 5; 8].

Цінними аспектами з питання формування СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП відзначається дослідження М. Родненко. Складники комплексної методики нейропсихологічної корекції пізнавальної діяльності дошкільників із дитячим церебральним паралічем у дослідженні М. Родненко сформульовано з урахуванням принципів Монтесорі-педагогіки, що їх трансформовано в Монтесорі-терапевтичній концепції.

Однією із ключових технологій, засобами якої стає можливим формування СПН у дошкільників із ДЦП, постає кондуктивна педагогіка Н. Войцель, М. Круль, А. Петьо, А. Фінктайн. Елементи кондуктивної педагогіки – ритмічний намір або ритмічний зачин, надання дитині можливості вибору, застосування допоміжної й альтернативної

комунікації дають змогу змодельовати корекційно-розвивальну роботу з дітьми із урахуванням їх потреб і психофізичних можливостей [3; 4; 8; 9; 12; 13].

«Школа рук» у системі кондуктивної педагогіки займає особливе місце, тому що рука виконує особливу роль у процесі розвитку дитини з ДЦП. Від ступеня вправності функції руки залежить успіх у досягненні ортофункції в усіх сферах реалізації дитини, зокрема в соціально-побутової діяльності. А. Петьо в кінці свого життя зауважив: «Якби я міг почати своє життя знову, я би займався тільки розвитком руки в дітей із ДЦП». Точні рухи долоні руки повністю керуються корою головного мозку. Однак у дітей із ДЦП рухи рук реалізуються не корою, а спинним мозком, унаслідок чого маємо справу з рефлекторною діяльністю, коли дитина, хапаючи щось, залучає до руху не тільки верхні кінцівки, а й усе тіло. Корекційно-реабілітаційна діяльність із стимуляції мануальної вправності має на меті активізацію кори головного мозку, що дає можливість виконання задуманих рухів і забезпечує здатність планувати рух і сприяє набуттю функціональної незалежності [2; 6].

Практичні розробки з формування СПН упроваджені за допомогою польських колег в Україні (А. Бойко, Т. Карбишева, М. Круль, Т. Луценко, П. Пауль) містять загальну мету з формування функції руки у позиції сидячи; серії завдань для «Школи рук» у найкращій позиції, яка вдається дитині.

Отже, дослідники обґрунтовують, чому така важлива робота рук у позиції сидячи, тому що діти з ДЦП у ній найвмотивованіші бути активними під час: гри; навчання; миття рук, предметів; прийому їжі; праці. За допомогою захвату і відпускання різних предметів діти навчаються фіксації, пересуванню і набувають рівноваги. Завдяки вправності руки дитина стане здатною: сидіти через уміння захвату щаблів столу чи палички, опанувати власне тіло, навчитися контролю голови, що, у свою чергу, дозволить сформувати вміння зорового спостереження, унаслідок чого розвинеться просторова орієнтація; роздягатися й одягатися; мити руки, обличчя, чистити зуби; самостійно їсти і пити; стояти й пересуватися (на власних ногах, візку, як заведено); змінювати позицію, наприклад, із сидячої на стоячу, зі стоячої на лежачу; реалізовувати програму навчання в ЗДО і школі на кожному з рівнів.

Українська дослідниця Н. Кукса висвітлює організаційно-методичні особливості та можливості працетерапії як засобу відновлення функцій рук у дітей дошкільного і молодшого шкільного віку зі спастичними формами церебрального паралічу. Розроблена автором програма працетерапії для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку зі спастичними формами церебрального паралічу реалізується за напрямками: самообслуговування; соціально-побутова орієнтація; творчо-продуктивні види діяльності; елементарні трудові операції; тематичні ігри-маніпуляції з предметами для розвитку дрібної моторики [7; 8].

У процесі занять із формування чи удосконалення навичок самообслуговування Н. Кукса пропонує приділяти увагу таким здатностям: прийому їжі; вдягання-роздягання;

особистої гігієни [12; 14]. Окрім самообслуговування, дослідниця наполягає на формуванні навичок побутової орієнтації, що сприяють набуттю самостійності дитини у повсякденному житті. Цей напрям працетерапії передбачає навчання дитини: користування побутовими приладами; виконання повсякденної домашньої роботи [10; 12; 13].

Вважаємо за необхідне доповнити цей напрям працетерапії навчанням дитини: користуватися віконно-дверними ручками; сантехнічними приладами; маніпуляційними дошками вишивання, зважаючи на дослідження вчених, а саме щодо порушення моторики рук, що спостерігається при всіх формах ДЦП і виявляється у затримці тонких диференційованих рухів, слабкості дрібних м'язів, координації рухів кисті та пальців рук (Л. Бадалян, І. Левченко, О. Приходько, К. Семенова).

Адже особливо виразно недостатність дрібної моторики в дітей із церебральними паралічами виявляється в дошкільному віці, коли дитина починає засвоювати складно-організовані рухові навички, що пов'язані з предметно-практичною діяльністю та набуттям СПН.

Одним із ефективних методів формування СПН у дошкільників із ДЦП низка науковців (А. Шевцов, Р. О'Reilly, А. Turner, Е. Wilson) вважає окупаціональну терапію (occupationaltherapy) чи ерготерапію. У відповідності з практикою різних країн цей реабілітаційний інструмент відносять до класу, так званих, інтегральних реабілітаційних технологій (складних і мультидисциплінарних) [7; 9; 11; 13]. Ерготерапія виникла шляхом інтеграції медицини, спеціальної педагогіки, андрагогіки, спеціальної психології, соціальної роботи й інших гуманітарних та антропологічних наук.

Формування СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП не можливе без урахування структури порушення, що має місце при церебральних паралічах. У спеціальній освіті та психології принципове значення має повнота уявлень про механізми порушень нервово-психічного розвитку, у відповідності з якими ми визначатимемо підходи до формування СПН у дошкільників із церебральними паралічами.

У численних працях (В. Бронніков, Є. Вассерман, Е. Каліжнюк, І. Левченко, І. Мамайчук, К. Семенова та ін.) представлені особливості вищих психічних функцій у дітей із церебральними паралічами. Причини дефіцитарного розвитку пов'язують із дефектом аналізаторних систем (перш за все рухового аналізатора у поєднанні з мозаїчним ураженням мозку).

За даними Е. Каліжнюк, М. Мастюкової, І. Шевченко, А. Московкіної, І. Смирнової, у дітей із ДЦП відмічається емоційно-вольова нестійкість, сенситивність, фрустраваність, підвищена тривожність, психоастенія, прагнення до обмеження соціальних контактів і страхи, що пов'язані з переміщенням і спілкуванням.

Сутнісна роль соціального складника СПН у дошкільників із ДЦП розкривається в наукових пошуках, спрямованих на вивчення особливостей соціальної взаємодії

дошкільників із ДЦП як суб'єктів спілкування у предметно-практичній діяльності (І. Омельченко, О. Романенко).

У роботі О. Романенко виокремлено групу чинників, які негативно впливають на формування соціально-перцептивного передбачення в дітей із ДЦП: труднощі уявлень про розгортання подій у часовій перспективі, визначення їхніх вузлових і типових рис; специфічність розуміння ситуації соціальної взаємодії; наявність особистісних установок невпевненості, залежності, малоцінності; невміння планувати власну діяльність; включення захисних механізмів витіснення та проєкції; недостатня узгодженість уявлень про події майбутнього з минулим і теперішнім [12].

Зроблений аналіз попередніх наукових досліджень із проблеми формування СПН свідчить про наступне: існуючі дослідження і практичні розробки Н. Климон щодо формування СПН зумовлені необхідністю розроблення спеціальної системи ігор із формування СПН у дітей віком від 3 до 6 років з інтелектуальним розвитком у нормі, що мають рухові порушення в області ручної моторики. Практичні рекомендації для дітей, що мають рухові порушення лише в області ручної моторики, не завжди можуть бути повністю використані в корекційній роботі з усім контингентом дітей із ДЦП. Вченою розроблена класифікація ігрових посібників для розвитку дрібної моторики в дітей із порушеннями ручної моторики, за їхнім призначенням і ступенем зростання складності корекційно-розвивальних вправ, а також для розвитку СПН (навичок із догляду за собою, що відносяться до харчування, ручної праці, прибирання приміщення) і за мірою їх виконання [8; 13].

Одним із сучасних досліджень, що має стосунок до формування СПН у дітей із ДЦП, є робота О. Наумова. Вчений констатує, що на сьогоднішній день практично немає програми навчання соціально-побутовим навичкам дітей із ДЦП, де б приділялась належна увага всім аспектам даного порушення.

Висновки з даного дослідження. Виходячи з проаналізованих вище досліджень і змісту навчально-методичного забезпечення з формування СПН у дошкільників із типовим розвитком та з ДЦП, можемо зробити наступні висновки. По-перше, психолого-педагогічний аналіз теорії і методики формування СПН в умовах дитячого церебрального паралічу актуалізує необхідність виділення у їх структурі: мотиваційно-ціннісних, когнітивних, праксеологічних і соціокультурних складників, що набувають чітких обрисів в умовах компетентнісної та особистісно зорієнтованої парадигми сучасної дошкільної освіти. По-друге, аналіз спеціальних розвідок, що сфокусовані на теоретико-методичних аспектах специфіки розвитку та формування СПН в умовах ДЦП, засвідчують необхідність імплементації міждисциплінарного підходу, в межах якого постає закономірним упровадження в корекційно-реабілітаційний процес елементів інтегральних технологій (сенсорної інтеграції, методики М. Монтессорі, кондуктивної педагогіки А. Петью, ерготерапії).

Перспективи подальших розвідок пов'язуємо з розробленням методики формування соціально-побутових навичок у старших дошкільників із дитячим церебральним паралічем.

Список використаних джерел

1. Буховець Б. Фізична реабілітація дітей з дитячим церебральним паралічем з використанням Бобат-терапії : дис. ... д-ра філософії в галузі фіз. виховання і спорту : 24.00.03. Київ, 2018. URL: <http://reposit.uni-sport.edu.ua/handle/787878787/1952>
2. Дитина з порушеннями опорно-рухового апарату в загальноосвітньому просторі. Методичні рекомендації фахівцям з організації та впровадження інклюзивної форми навчання дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату : навч.-метод. посіб. / А. Г. Шевцов, О. В. Романенко, Л. О. Ханзерук, О. В. Чеботарьова ; за заг. наук. ред. А. Г. Шевцова. Київ : Слово, 2014. 200 с.
3. Єфименко М. М. Сучасні підходи до корекційно спрямованого фізичного виховання дошкільників з порушеннями опорно-рухового апарату. Вінниця : Нілан, 2013. 355 с.
4. Єфименко М. М. Основи корекційно спрямованого фізичного виховання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.03 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2014. 40 с.
5. Заплатинська А. Б. Технологія сенсорної інтеграції у корекційному вихованні дошкільників із дитячим церебральним паралічем : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2016. 18 с.
6. Козьявкін В. І. Ретроспективний аналіз результатів лікування за системою інтенсивної нейрофізіологічної реабілітації. *Міжнародний неврологічний журнал*. 2018. № 3 (97). С. 19–27.
7. Кукса Н. В. Працетерапія як засіб відновлення функцій рук дітей із церебральним паралічем. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)* : зб. наук. праць / за ред.: В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори, 2013. С. 146–158.
8. Кукса Н. В. Педагогічні умови оптимізації корекційної роботи з розвитку рухових функцій у дітей із церебральним паралічем. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2013. Вип. 23. С. 140–144.
9. Роменська Т. Г. Деонтологічні взаємини у формуванні соціально- побутових навичок дітей дошкільного віку з дитячим церебральним паралічем. *Педагогічна деонтологія як проблема сучасної корекційної педагогіки* : зб. тез Всеукр. наук.-метод. семінару / за заг. ред. Н. В. Савінової. Миколаїв : МНУ, 2016. С. 63–68.
10. Роменська Т. Г. Методичні аспекти діагностики соціально- побутових навичок у дошкільників із дитячим церебральним паралічем. *Актуальні дослідження у соціальній сфері* : матеріали Дев'ятої Міжнар. наук.-практ. конф. (м.Одеса, 17 травня 2017р.) / гол. ред. В. В. Корнешчук. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2017. С. 145–149.
11. Роменська Т. Г. Формування соціально- побутових навичок у дітей дошкільного віку із дитячим церебральним паралічем : дис. ... канд. наук з корекційної педагогіки : 13.00.03 / Інститут спеціальної педагогіки і психології ім. Миколи Ярмаченка НАПН. Київ, 2018. 286 с.
12. Система класифікації функції руки (MACS). URL: <https://kozyavkin.com/uk/news/content/sistema-klasifikacii-funkcii-ruki-macs/>
13. Система класифікації здатності до їжі та пиття для осіб з ЦП (EDACS). URL: <https://www.sussexcommunity.nhs.uk/get-involved/research/chailey-research/eating-drinking-classification.htm>
14. Чеботарьова О. В., Коваль Л. В., Данилавічуте Е. А. Дитина із церебральним паралічем. Харків : Ранок, 2023. 40 с.

References

1. Bukhovets, B. (2018). *Fizychna rehabilitatsiia ditei z dytyachym tserebralnym paralichem z vykorystanniam Bobat-terapii [Physical rehabilitation of children with cerebral palsy using Bobat therapy]*. (PhD diss.). Kyiv. Retrieved from <http://reposit.uni-sport.edu.ua/handle/787878787/1952> [in Ukrainian].
2. Shevtsov, A. H. (Ed.). (2014). *Dytna z porushenniamy oporno-rukhooho aparatu v zahalnoosvitnomu prostori. Metodychni rekomendatsii fakhivtsiam*

3. z orhanizatsii ta vprovadzhenia inkluzyvnoi formy navchannia ditei z porushenniamy funktsii oporno-rukhooho aparatu [A child with musculoskeletal disorders in general education. Methodological recommendations for specialists in the organization and implementation of an inclusive form of education for children with musculoskeletal disorders]: navchalno-metodychnyi posibnyk. Kyiv: Slovo [in Ukrainian].
4. lefyomenko, M. M. (2013). *Suchasni pidkhody do korektsiino spriamovanoho fizychnoho vykhovannia doshkilnykiv z porushenniamy oporno-rukhooho aparatu [Modern approaches to corrective physical education of preschoolers with musculoskeletal disorders]*. Vynnytsia: Nilan [in Ukrainian].
5. lefyomenko, M. M. (2014). *Osnovy korektsiino spriamovanoho fizychnoho vykhovannia ditei z porushenniamy oporno-rukhooho aparatu [Basics of corrective physical education of children with musculoskeletal disorders]*. (Extended abstract of D diss.) Kyiv [in Ukrainian].
6. Zaplatynska, A. B. (2016). *Tekhnolohiia sensornoi intehratsii u korektsiinom vykhovanni doshkilnykiv iz dytyachym tserebralnym paralichem [Sensory integration technology in remedial education of preschoolers with cerebral palsy]*. (Extended abstract of PhD diss.) Kyiv [in Ukrainian].
7. Koziaevkin, V. I. (2018). Retrospektyvnyi analiz rezultativ likuvannia za systemoiu intensyvnoi neurofiziolohichnoi rehabilitatsii [Retrospective analysis of the results of treatment according to the system of intensive neurophysiological rehabilitation]. *Mizhnarodnyi neurolohichnyi zhurnal [International Journal of Neurology]*, 3 (97), 19-27 [in Ukrainian].
8. Kuksa, N. V. (2013). Pratseterapiia yak zasib vidnovlennia funktsii ruk ditei iz tserebralnym paralichem [Occupational therapy as a means of restoring the functions of the hands of children with cerebral palsy]. In V. M. Synova, O. V. Havrylova (Eds.), *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity (pedahohichni nauky) [Current issues of correctional education (pedagogical sciences)]*: zbirnyk naukovykh prats (pp. 146-158). Kamianets-Podilskyi: PP Medobory [in Ukrainian].
9. Kuksa, N. V. (2013). Pedahohichni umovy optymizatsii korektsiinoi roboty z rozvytku rukhoovykh funktsii u ditei iz tserebralnym paralichem [Pedagogical conditions for optimization of corrective work on the development of motor functions in children with cerebral palsy]. *Naukovyi chasopis NPU imeni M.P. Drahomanova. Seriya 19: Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia [Scientific journal of the NPU named after M.P. Drahomanova. Series 19: Correctional pedagogy and special psychology]*, 23, 140-144 [in Ukrainian].
10. Romenska, T. H. (2016). Deontolohichni vzaiemyny u formuvanni sotsialno-pobutovykh navychok ditei doshkilnoho viku z dytyachym tserebralnym paralichem [Deontological relationships in the formation of social and everyday skills of preschool children with cerebral palsy]. In N. V. Savinova (Ed.), *Pedahohichna deontolohiia yak problema suchasnoi korektsiinoi pedahohiky [Pedagogical deontology as a problem of modern correctional pedagogy]*: zbirnyk tez Vseukrainskoho naukovo-metodychnoho seminaru (pp. 63-68). Mykolaiv: MNU [in Ukrainian].
11. Romenska, T. H. (2017). Metodychni aspekty diahnostyky sotsialno-pobutovykh navychok u doshkilnykiv iz dytyachym tserebralnym paralichem [Methodical aspects of diagnosis of social and household skills in preschoolers with cerebral palsy]. In V. V. Korneshchuk (Ed.), *Aktualni doslidzhennia u sotsialnii sferi [Current research in the social sphere]*: materialy Deviatoi Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (pp. 145-149). Odessa: FOP Bondarenko M. O. [in Ukrainian].
12. Romenska, T. H. (2018). *Formuvannia sotsialno-pobutovykh navychok u ditei doshkilnoho viku iz dytyachym tserebralnym paralichem [Formation of social and household skills in preschool children with cerebral palsy]*. (PhD diss.). Instytut spetsialnoi pedahohiky i psykholohii im. Mykoly Yarmachenka NAPN. Kyiv [in Ukrainian].
13. *Systema klasyfikatsii funktsii ruki (MACS) [Hand Function Classification System (MACS)]*. Retrieved from <https://kozyavkin.com/uk/news/content/sistema-klasifikacii-funkcii-ruki-macs/> [in Ukrainian].
14. *Systema klasyfikatsii zdatnosti do yizhi ta pyttia dlia osib z TsP (EDACS) [Eating and Drinking Ability Classification System for Individuals with CP (EDACS)]*. Retrieved from <https://www.sussexcommunity.nhs.uk/get-involved/research/chaileyresearch/eating-drinking-classification.htm> [in Ukrainian].
15. Chebotarova, O. V., Koval, L. V., & Danilavichute, E. A. (2023). *Dytna iz tserebralnym paralichem [A child with cerebral palsy]*. Kharkiv: Ranok [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 20.05.2024